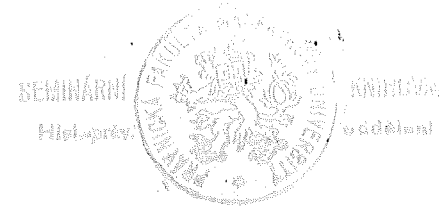

PROBLÉM MALÉHO NÁRODA

T. G. Masaryk

PROBLÉM
MALÉHO NÁRODA

ČIN - PRAHA

OBSAH POJMU NÁRODA

Problém malého národa je problém národa českého.

Jde předně o lásku k vlasti. Zdálo by se, že se o tom nemusí mluvit, že je to všeobecně známo. Ale pravidelně to, o čem se nejvíc mluví, vyžaduje největšího rozboru.

Když Kollár mluvil o lásce k vlasti, nemyslel na vlast ve smyslu půdy; hledal vlast v národnosti, ne v půdě. Ale když čteme Bezruč, cítíme půdu, cítíme z jeho básní Slezsko. Vezměte si Nerudu, jeho Malostranské povídky. V nich žije Neruda jen Malé straně, jen jejím lidem, a proto jsou tak určité a lidsky krásné. Nezapomíná českého celku, ale jde k němu ze svého malostranského koutku. Při lásce k vlasti se myslelo dříve více na půdu. Ale národ, který se vyvíjí, mění své pojmy; a tak i u nás pojem vlasti a pojem národa se měnil a rozšiřoval. Uvědomili jsme si, co je *obsah* pojmu národa.

Půda je jenom jeden prvek při pojmu vlasti a národa. Druhý je jazyk, zejména jazyk mluvený. Národnost pojímáme obyčejně jazykově, a prakticky právem. Ale vedle jazyka jsou i jiné důležité prvky. Neboť národ politicky samostatný nemá jistě příčiny přemýšlet o zachování jazyka, národ takový cítí se národem více politicky než jazykově, na příklad Angličané. Národnost pro něho znamená politiku vnitřní i vnější a starosti hospodářské i sociální. My Čechové však cítíme politicky méně, pro nás je národ osobností mravní.

Národnost se jeví také v literatuře. Krásná literatura nás národnostně vychovávala a vychovává dosud. Takový Kollár, Neruda, ti vychovávají národ, jejich myš-

Koupi od	<i>Kouřilka</i>
Darem od	.....
v	<i>Brno</i> za Kčs <i>10-</i>
Inv. čís.:	<i>6.752</i>
Sign:	.....

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PŘÁVNICKÉ FAKULTY UJEP STARÝ FOND	<i>0978</i>
Č. inv.:	.....

lenky se ujímají a dávají směr našemu nazírání. Mluví-li se o jazyce jako o nejdůležitějším znaku národa, myslilo se obyčejně na to, co se jím podávalo. To jsou myšlenky a city, uložené hlavně v dílech básnických. Básník právě proto působí více než spisovatel vědecký, že klade důraz na cit.

Ale národnost se jeví také v mravnosti. Celé pojmání života je u různých národů velmi různé, a to se jeví zvláště v mravnosti sociální a v zákonech. Jiné byly právní názory římské, jiné jsou právní názory germánské, jiné slovanské.

Národnost má vliv i na náboženství; tvrdí se, že katolictví je náboženstvím národů románských, protestantismus že vyhovuje duchu germánskému, a pravoslavi že je nejhodnějším národním náboženstvím slovanským. Není to sice docela správné, ale přece ne bez významu.

Národnost má vliv i na práci vědeckou a na myšlení filosofické. Jinak vědecky pracuje Angličan, jinak myslí Francouz, Němec i Slovan.

A všechny tyto prvky dohromady tvoří národnost; totiž jazyk, území, hospodářské a sociální poměry, literatura básnická, věda, filosofie, mravnost a náboženství.

VÝVOJ POJMU NÁRODNOSTI

Pojem národnosti se měnil tak, jak se měnily základy vzdělanosti národa. Uvědomění národní znamená vlastně ujasnit si, co je v slovech vlast a národ. Kollár toužil po tom, aby národ český vyvíjel se jazykově a v literatuře; pro Palackého bylo to již málo, ten chtěl, aby národ měl v Rakousku vliv politický. A nyní se chceme uplatnit i hospodářsky. Přemýšlet o těchto věcech je nutno.

Kdybychom chtěli pojem lásky k vlasti a k národu podrobně rozbírat, nebyli bychom hotovi, ačkoliv se nám zdá tak jasný. Jasný je pro nás naoko proto, že v něm žijeme. A v čem člověk žije, o tom nikdy neví, že je to problém, záhada.

Přečteme-li si však a srovnáme-li Kollára, Máchu, Nerudu, Bezruč, vidíme, že nejen si národ jinak představovali, ale také lásku k němu jinak cítili. Cit nezůstává stále týž, mění se stejně jako se mění pojem. V romancích se jinak cítilo, než když začal realism a naturalism.

V naší literatuře je romantika u Kollára; Havlíček prošel ruskou školou realistickou. Proto pojímá národ jinak než Kollár, jinak s ním cítí. U Bezruče vidíme již cit sociální, zájem o dělníka. Kde by byl měl Kollár zájem o dělníky?

Cít se tedy mění — a odsud spory. Otcové a děti si vždycky trochu nerozumějí.

Otázka další je, jak je láska k národu založena *rozumově* a *mravně*. Máme pro ni důvod či je něco docela slepého? Není nic slepého.

Cit národnostní se vyvíjel teprve v novější době. Vždycky sice byl cit pro to, co bylo vlastní, ale tak, jak my cítíme národně dnes, lidé necítili vždycky.

Ve středověku bylo heslo »křesťan«, a v něm se celá Evropa sjednotila proti Turkům. Teprve v novější době se vyvíjí národnostní cítění. Určitě se začíná pojem národnosti utvářet v XVIII. století. Do té doby se o národnosti mluvilo jenom nepřímou a mimochodem, důležitost měly jen státy, říše a církve.

V století XVIII. začíná se ujasňovat, že národ je něco samostatného vedle církve a státu. Myšlenka národnosti se ujasňuje napřed myšlenkou humanitní, která vyznačuje ono století.

Jeden z prvních hlasatelů humanity a učitel našich obroděčů byl Herder. Ten srovnává lidstvo a národy se stromem a s větvemi. Člověčenstvo je strom — jednotliví národové jsou jednotlivé větve. Lidstvo se projevuje v jednotlivých národech, které jsou částí celku, a na tom se zakládají práva jednotlivého národa.

Účelem lidstva je dosažení pravé lidskosti, humanity, jež se jeví ve vzdělanosti a v mravnosti.

Tyto myšlenky k nám přenesl z Herdra Kollár, jak to ukazují některé jeho verše. (Národ je forma člověčenstva.)

Nové v těchto myšlenkách je to, že ne státy, ne církve sama obsahuje člověčenstvo, nýbrž národnosti.

Ve středověku organizovala lidstvo církve. Evropa západní byla jeden stát theokratický s papežem v čele, Rusko tvořilo východní theokracii pravoslavnou.

Herder je nepřítel státu, prohlašuje jej za něco umělého a proti němu klade národ. Francouzská revoluce prohlašuje rovněž práva člověka proti státu. Tato člo-

věcká práva, toto člověctví, které se proklamuje, to jsou myšlenky Rousseauovy. Dnes se nám již rozumí samo sebou, že se lidstvo dělí přirozeně na jednotlivé národy a že státy jako na příklad Rakousko jsou celky vzniklé uměle. Humanita však neznamená jen to, že jednotlivé národy spolu tvoří přirozený celek, totiž lidstvo, nýbrž vyjadřuje i snahu po čistém člověctví, po ideálu člověka, k němuž mají lidé směřovat.

Tato myšlenka humanitní přišla i k nám, a na jejím základě dožadovali jsme se svého práva. Palacký chce právo pro svůj národ jako přirozený člen lidstva. Proto utlačování národa a lidu zdá se nám být proti lidstvu.

Jazyk národní neměl dříve té úlohy jako nyní. Ve středověku university a střední školy byly latinské. Masa lidu do roku 1848 byla v Rakousku bezprávná. Lid četl málo, škol pro lid nebylo nebo jich bylo velmi málo, kdežto dnes se každé dítě od šesti let musí učit. Tu je přirozeně otázka jazyka, kterým se učí, velmi důležitá.

Národnost hraje nyní důležitou roli, ale ne takovou jako státy a církve. Vždyť právo jazyka a národa není dosud formulováno, kdežto práva církve, státu mají svou zákonitou formu.

NÁRODNOST A HUMANITA

Bývá spor o to, co je důležitější — *národnost* či *člověčenstvo*?

Palacký myslil, že *člověčenstvo*. Ve svém listě do Frankfurtu napsal: »Při vši vřelé lásce k národu svému ještě výše cením dobro lidské a vědecké nežli dobro národní.«

Ale spor je zde více jen o stylisaci otázky.

Smysl má otázka takto upravená: Co je větší, národ či lidstvo? Rozumí se, že lidstvo. Ale nesmí se otázka formulovat takto: Co je dříve, co přijde dříve — národ či lidstvo? *Člověčenstvo* nepřijde dříve než národ, *člověčenstvo* pro sebe není nic, to jsou jednotliví národové. Neuznáváme, že se *člověčenstvu* můžeme poklonit vedle národa; historicky jsou dáni národové. Idea humanitní a idea národní splývá v jedno. Z ideje humanitní můžeme čerpat všechny ideály mravní a pro svůj národ jich využít. Ve jménu lidskosti, humanity, žádáme svých práv — práv svého jazyka. Nedá se dokázat, že máme právo svého jazyka. Ale dovoláme se ideje humanity a řekneme: Cožpak tvůj jazyk je od přírody vyšší než můj? Nejsou jednotliví národové přirozené části velikého celku — lidstva? Nemají proto stejná práva? A být členem takové přirozené části lidstva — to je národnost.

Idea *humanitní* se nesmí zaměňovat s *kosmopolitismem*. Ve století XVIII. sice souvisely, ale *kosmopolitism* je pomysl politický, humanitní idea má význam kulturní.

Při *kosmopolitismu* XVIII. století musí se pamatovat na to, kdo jej hlásal. Byl to Rousseau, který tvrdil, že ci-

vilisovaní národové mají být sjednoceni. On jako Francouz XVIII. století myslil, že jeho jazyk má právo po celém světě. Tenkrát šlechta všech evropských států mluvila francouzsky, ve Vídni u dvora četli Wielanda ve francouzském překladě; noviny nevycházely v takovém množství jako nyní, lid nechodil do školy. Celá kultura se odehrávala v salonech. Když tedy Francouz mluvil o *kosmopolitismu*, předpokládá, že on opanuje.

Kosmopolitism záležel v tom, že se národové nezúčastnili kulturního života a svět ovládali Francouzové.

Dnes je *kosmopolitism* nemyslitelný, i politicky je nemožný. Co je blouznění politické pro celé lidstvo? Turgenev praví: »*Kosmopolitism* je nesmysl.« Může Čech něco pracovat pro Číňana? Ta věc vypadá jinak. Dříve byl *kosmopolitism* dán aristokratismem — šlechta byla vychovávána francouzsky — dnes se však musí každé děcko vychovávat jazykem svým.

Humanitní myšlenka není *kosmopolitism*.

Humanitní myšlenka má obsah dvojí:

1. Všichni národové tvoří *lidstvo*.
2. Člověk má dosáhnout ve svém životě čistého *člověctví*, mravního ideálu člověka. Ten ideál máme na mysli, říkáme-li: To je jednání lidské, to je jednání ne-lidské.

Podle této myšlenky my národnost pojímáme humanitně. Nám musí být národnost otázkou svědomí. Jak praví Havlíček: »Napřed buď každý našinec sám příčinnivý, vzdělaný, čestný člověk, a pak teprv vlastenec.« Napřed být čestným člověkem, to je národnost — to je vlastenectví. Tak je pojímali Havlíček, Palacký, Kollár.

Na základě mravního pojímání národnosti požadovali její pojímání právní. Chtěli, aby národ měl své právo,

jako má právo stát. Mluvíme o *státním právu*, ale musíme usilovat o to, abychom mluvili také o *právu národním*. Kdyby se mělo štvání proti národu trestat zákonem, pak by nesměly některé noviny vycházet. Urazí-li někdo parlament, je stíhán pro urážku parlamentu. Pro národ však nemáme právo národa, národ není dosud zákonem respektován. Zločinu proti národu v zákoníku dosud nemáme. Pojem národnostní zákonem ještě není propracován a přijat.

Posud nemáme *národnostního státu*. Rakousko je stát mnohonárodní. Až na Itálii není státu, kde by stát a národnost splývaly. Černá Hora, Srbsko, Rusko, Německo, Francie, Španělsko jsou státy smíšené.

Národnostní cítění a myšlení se vyvíjí dosud. Není to ještě překonané stanovisko, naopak vývoj je teprv v začátcích. Stále víc bude jasno, že národ je přirozený člen člověčenstva a že člověčenstvo nemá být organisováno státně, nýbrž národnostně.

NÁRODNOST A SVĚDOMÍ

Humanitní a národnostní otázka je otázka *svědomí*, a to otázka svědomí každého jednotlivce. »Jednotlivec v národě má své chyby, ale souhrn národa je svatý, v něm skryty jsou zárodky všeho dobrého,« praví kdesi Holeček. Je to možná? Může do toho celku přijít svatost, když nebude v jednotlivcích?

Havlíček praví: »Je u nás ještě jeden druh demokratů, ke kterému též nenáležíme a náležitosti nechceme — totiž takoví, kteří sice vždy o lidu mluví, ale jen sami sebe za tento celý lid považují. Tito páni demokraté neříkají nikdy jako jiní poctiví lidé: „Já tak smýšlím, já to chci!“ — nýbrž vždycky tropicky: „Lid tak smýšlí, lid to chce!“ — ale zapomenou se vždy lidu zeptat, smýšlí-li tak, chce-li to.«

Já nevěřím v svatost národa, kde mohou být jednotlivci lumpové. Otázka cti národa je otázka cti každého jednotlivce. Ne kupčit s vlastenectvím a vlastenectví prodávat. Neschovávat se za národ, nýbrž mít odhodlanost sám se znát ke všemu. Tolstoj uvažuje o věci v *Anně Karenině*. Byla psána, když byla válka rusko-turecká a když se pro tuto válku mnoho ve jménu národa pracovalo. Tolstoj má pravdu, že svědomí národní musí být svědomí ideální. Svědomí není nad člověkem, nýbrž je v něm. Nemá však pravdu, když později vydal spisek proti citu národnostnímu a proti lásce k vlasti. Snaží se dokázat, že idea národnostní sama v sobě je nemravná, že jeden národ potlačuje druhý. Příliš jednostranně vidí stát jen ruský a pojímá národnost politicky. Stát se

v Rusku dopouštěl chyb, ne národ. Pro jednotlivce je myšlenka národnostní myšlenkou humanitní.

Láska k národu vlastnímu nemusí a nemá znamenat nenávisť k národu jinému. Netřeba národa cizího nenávidět — to je jen negativní stránka národnosti. Komenický ukazoval, že nemáme nenávidět člověka, protože jinak mluví. Psal, jakým mohl způsobem, pro celé lidstvo, jsa Čech. Nenávisť a šovinism není nic platný a je škodlivý. Jako může být slepá láska, tak je slepá zášť, která zaslepuje člověka. Škodí se slepou láskou a slepou nenávisť.

Šovinism se mstí politicky. Vidíme to na Francii roku 1870 a vidíme to dnes na Rusku. Nebylo šovinističtějšího národa než Rusové, proto se nesmělo nic kritisovat; teď je smějí kritisovat Japonci.

Člověk, který miluje svůj národ negativně, přijímá myšlenky a věci cizího národa tou měrou, kterou jej nenávidí. Napodobujeme německé myšlenky, taktiku, moudré věci i chyby. Vždyť člověk, který má zlost na svého souseda, nežije sobě, jeho zajímá stále jen, co dělá soused, a celý jeho život je otráven. Nenávidět cizí národ — to je laciné vlastenectví negativní, ale nutné je vlastenectví *positivní*, které se neohlíží stále, co dělá soused, ale stará se o svůj národ.

Čím více budeme upírat zrak na jiný národ, tím více jej budeme napodobit. Není třeba jen obrany proti nepříteli, vedle toho je třeba pracovat, pracovat pořád.

Nebudu hlásat, že máme své národní odpůrce milovat. Možná, že jsou lidé takoví, kteří dovedou nepříteli milovat, ale pro svou osobu bych řekl: Buďme k nepříteli spravedliví a žádejme po něm také jen spravedlnost, a pak nám pro *positivní práci* zbývá času dost.

Při té *positivní práci* u národa malého zase je třeba se obrátit proti šovinismu. To je neštěstí národa, ta zasloupenost proti nepříteli. Je jistý takt potřebný v odmítání toho, co není dobré a správné, a shoda v tom, co je správné pro nás.

Jen ať jsou spory, ale ať se bojuje s rozumem a poctivě. Když Palacký napsal, že český národ jako polský a maďarský nikdy již nemůže pomýšlet na politickou samostatnost a na tom přesvědčení zakládal ideu Rakouska, tenkrát mu řekl J. V. Frič, že podrývá v národě důvěru v sebe a vinil Palackého ze zrady slovy: »Jest to patrně k tomu nastrojeno podrytí v národě veškeru sebedůvěru.« Já myslím, že můžeme být politicky samostatní; jsou samostatní národové menší než my. Uvádím tento spor proto, abych ukázal, k jakým důsledkům mnozí v přemýšlení o našem národě došli a jak měli zmužilost to povědět jako Palacký.

Mnozí budou tvrdit, že se takové věci nemají říkat, láme prý se tím důvěra, a nám je potřeba nadšení. Iluze prý jsou potřebny; to je velmi rozšířené mínění. Ale je to mínění špatné a nemravné. Nepravdou nedojdeme nikam. Iluze máme každý, ale je otázka, mám-li vědomě dělat někomu ilusi, to jest lhát. Ne, nikdy ne. Mohu a mám povědět, co si myslím? Ano. Když se říká, že se o těch věcech nemá mluvit, odmítám to. Není citu bez myšlenky, nemohu pro něco cítit, když si to nepředstavím; čím jasněji si věc představuji, tím jasněji ji budu chtít.

Národnost není jen věc *citu*, nýbrž i *rozumu*. V člověku je harmonie citu a rozumu. Copak je cit sám sebou posvátný? Nemá vrah také cit? Zola má theorii, že každá vražda je z citu. Když se tedy někdo dovolává citu, musí

to být cit pěkný, jasný. Cíl náš musí být určitý, a pak silný cit půjde za ním. Jen citem a instinktem se nedostaneme nikam. Praxe bez theorie není možná. Mnohý praktik, hospodář, továrník, nám sice nepoví svou theorií, z níž prýští jeho jednání, protože nemá času přemýšlet, jak by ji pověděl. On umí dělat, ale neumí mluvit. Ale jeho theorie se bude jevit v praxi.

V každém národě se rozumem zkoumá a pracuje. Proč Němci pokročili v průmyslu? Protože využívali přírodovědy. Všecky ty mohutnosti, jež určují jednání člověka i národa, totiž rozum, cit, energie, instinkt, musí být harmonicky spjaty vychováním. Jsou lidé jednostranně rozumoví a lidé jednostranně citoví, stejně jako svalstvo se může tužit buď všechno nebo jen svaly určité. Ale ideálem jsou vždycky lidé harmoničtí, vyvinutí rozumově i citově. Neruda řekl: »Slepá láska mizerná je páska, uvědomělou je pravá láska.« To znamená, že člověk může milovat to, co nezbožňuje. Mylný je názor, že dovedeme milovat jen to, co zbožňujeme; jak se začne kritisovat, že je po lásce. Mám zkušenost, že se lidé poznávají a mají se rádi. To je vyšší požadavek nedělat si ilusí, nezbožňovat a přece milovat. Taková láska nezahoří jak plamen slámy, ale trvá déle a neztrácí se. Bez jasnosti nelze národ milovat. Znat všechny jeho chyby — své chyby; vždyť my jsme ten národ. Jsou lidé, kteří nechtějí sebe znát; sebepoznání prý je těžké. Ale poznání jiných lidí je ještě těžší. Je potřeba kritiky. Pozorovat věc znamená dávat důvod, proč je špatná, ne zrádcovat, pomlouvat, ale hledat nápravu. Kritika není negace. To by byla laciná kritika říci: To já nechci, to se mně nelíbí. Ale musí se postavit důvod, proč se mi věc nelíbí; nesmí se zrádcovat, špinit, ale uznávat cizí mínění a vyvracet.

A taková kritika je nutná. Jak chcete pro národ pracovat, když nevíte, čeho potřebuje? Co znamená milovat národ, když nemohu a neumím proň pracovat? Jaká láska, když není účinná? Láska bez skutků neobstojí. Jaká účinnost, když nevím, co mám dělat. Chci mít jasno, a musí být spor o to, co má být jasno. To je tak jednoduché, ale hřeší se proti tomu . . .

Nejsme zvyklí uznávat cizí mínění a cizí osobnosti, není dost lidí, kteří by snesli kritiku. Mluví se často jménem národa, že národ nepotřebuje kritiky. Ale kdo komu dal dovolení, aby mluvil jménem národa, aby směl říci: Národ to nechce. Jakmile se však dá nějaký takový povel, my se podle něho řídíme. To pochází z romantické myšlenky, že nelze mít rád, co jasně vidím. To není pravda. Právě z chyb velkých lidí se učíme. I největší lidé chybovali a často proto, že nemohli stačit pozdějším názorům — Kollárovu autoritu odmítá Havlíček. A co my dnes? Máme se řídit podle Kollára, který chce, aby každý vzdělanější Slovan znal čtyři hlavní jazyky slovanské? Ale já dnes řeknu svému dítěti: Nauč se rusky, protože je to největší slovanský národ a má velkou literaturu, ale při tom se dobře uč německy, francouzsky, anglicky. Je to prohřešení proti Kollárovi? Ano, je to odmítání Kollára. Ale Havlíček odmítal slovanství Kollárovo již v letech 1846.

A my budeme kritisovat i Palackého i všechny své předchůdce. Musíme se učit nejen z jejich chyb, ale i z těch nedostatků, jež byly zaviněny kulturou jejich doby. Nepochopují, jak by v takovém odmítání chyb a nedostatků mohli lidé vidět nevážnost. Odmítáme jen to, co uznáváme za významné, vlivné a čeho si vážíme. Vezměte si jen dějiny; v těch jen kritikou, a neúprosnou kri-

tikou, jsme pokročili. Klasický příklad kritiky spojené s vážností k osobě ukazuje spor Tolstého a Dostojevského. Dostojevský stál ostře proti Tolstému, odmítal mnohé jeho názory, ale vážil si jeho osoby. Vždycky cítíme, kritisuje-li někdo s láskou, s touhou zjednat nápravu. Naši největší buditelé kritisovali. V Kollárovi jsou celé stránky proti české malosti, Šafařík ostře posuzoval malichernost v poměrech pražských a nikdy se tam necítil volný. Dobrovský, náš největší člověk, byl prohlášen za blázna, protože kritisoval. Havlíček začal bojem proti vlastenčení a bojem proti nejasnému slovanství. Jeho nejpoblárnější básně byly parodie starších spisovatelů; nešetřil Kollára ani Palackého. Volá pyšně: »Já jsem Čech«; nechtěl být prázdný Slovan. Palacký musel kritisovat historii. Všichni buditelé budili kritikou. Bylo třeba projasnění, a čím více pokračujeme, tím je ho více třeba.

Namítal by mi někdo, že národ sebe musí pokládat za neomylný, za ideál ideálu. Nevěřím tomu. Který národ to dělal, vždycky za to pykal. Francouzové myslili do roku 1870, že jim náleží panství světa, a najednou jim barbar Prusák ukázal, že ne. Dnes se již ve Francii mnoho kritisuje a přemýšlí o vadách národních. I Rusové teď, když vidí neúspěchy válečné, kritisuji a hledají jejich příčinu. Myslet, že národ můj je vyvolený, pokládal bych za hřích. Žádný národ není vyvolený, každý má svůj úkol, a ten má svým způsobem provádět. To je dělba práce v lidstvu. Sebemenší národ má a může mít svůj ideál a svým způsobem postupuje, aby ho dosáhl. I my svým způsobem budeme řešit svůj problém český, svou českou otázku.

Když nepokládám svého národa za vyvolený, nebudu uznávat vyvolenosti národa druhého. To již Kollár jasně viděl, že národ je forma lidství. Pro nás je tedy nutno vyslovit myšlenku lidství česky. Máme úkol přirozený tento svůj český problém řešit svým způsobem. Český problém je velmi složitý, je to mnoho jednotlivých otázek, které žádají odpovědi, a musíme si uvědomit, jak malý národ může řešit svou otázku vlastním způsobem co do věci i co do metody.

VELKÝ A MALÝ NÁROD

Dostal jsem dotaz, můžeme-li se my Čechové řídit heslem humanity, abychom se ubránili Němcům, kteří se v praxi řídí heslem Mommsenovým. Odpovědí na to bude má přednáška.

Předně promluvíme o malosti a o velikosti národa. Co je velký a co malý národ?

Číselně jsou národové menší než my. Vlámové, Dánové, Norové, Švédové, Finové. Číselně patříme k národům prostředním, ale máme jiné postavení světové než jiní národové menší. Dánové na příklad mají se tři stran moře a jen úzkým pruhem souvisí s Němci, kdežto naše položení je nevýhodně v tom, že jsme v srdci Evropy obklopeni národem nepřátelským a že jsme bez moře.

Vedle polohy je důležitá velikost území. Národ, který má větší území, může jinak postupovat, než národ s územím malým; kolonisace vnitřní je možná. Proto všechny státy instinktivně zabírají kolonie. Němcům dnes kolonie neprospívají, musejí na ně doplácet, ale cítí, že potřebují více území než mají, a proto zachvacují pro budoucnost.

Kde je místa více, národové se více promíchají. Na Slovensku se pozoruje, že nastávají příznaky degenerace tam, kde příliš úzký kruh aristokracie se mezi sebou žení a vdává. Proto je větší území důležité již čistě pro tělesnou zdatnost.

Na druhé straně však vidíme, že velké území může být i v neprospěch, jako při Rusku. Neběží o velikost národa nebo území, ale o poměr obyvatelstva k území. Z historie máme příkladů dost, že se dá za všech okolností pracovat.

Národ musí vynalézt svou taktiku. Švýcarsko nemá uhlí ani železa a je po Anglii nejprůmyslnější zemí. Tu je příklad, že se národ může i za nepříznivých podmínek vyšínout. Z malosti a velikosti území nedá se vysuzovat nic určitého pro budoucnost a velikost národa.

Národ číselně veliký má ovšem převahu. Ale musíme hledět do budoucnosti a počítat s tím, co bude za sto, dvě stě let, neboť národové nežijí pro chvílku. Někteří národové porostou, jiní se zmenší. Francouzové na příklad nebudou mít ani 80 milionů, když Němci budou mít přes 180 milionů, budou-li se rozmnožovat v témž poměru jako nyní. Otázka francouzsko-německá by tím byla rozřešena. Na konci XVIII. století Francouzové byli veliký národ, měli 26 milionů lidí, Německo mělo 28 milionů a ostatní státy méně; Anglie 12 až 15 milionů, Rusko 25. Francouzové byli v Evropě nejmocnější, neboť byli centralisováni, Němců bylo víc, ale tvořili několik malých státek. Proto si Napoleon mohl podmanit svět: to nebylo jen vítězství kultury, to bylo i vítězství početné síly. Dnes je ve Francii nárek, že je Francouzů málo, bojí se, že Němců bude brzy mnohem víc, neboť číselný počet rozhoduje, kde běží o sílu. Proto vynikající lidé jednotlivých národů počínají uvažovat a snaží se z historie pochopit, co bude v budoucnosti s jejich národem, jaký bude jeho počet proti národům sousedním.

Při tom budou rozhodovat všechny poměry přírodní i komunikační, neboť každá železnice ničí prostor. Sebevětší krajina bez komunikace je mrtva. Na to se málo myslilo, že otázka železniční může mít tak velkou důležitost. Běží o komunikaci osob i věcí. Z Kroměříže do Vídně na příklad se dostanete snáze než do Prahy. Co to znamená hospodářsky? Odsud závislost Moravy a jižních

Čech na Vidni. V jižních Čechách pořád vidíme novoty vídeňské. To může být dnes životní otázka. Kdo si to neujasní, kdo nebude mít v programu takové starosti, vždycky bude v nevýhodě proti tomu, kdo je má.

Otázka malosti národa je nadmíru složitý a docela nový problém, který plně u nás pocítil Palacký, když řekl své slovo o centralisaci světové a když řekl, co ta centralisace může pro nás znamenat.

Otázka tedy je vyhledávat, jak působí všechny tyto poměry, tedy i komunikační, na národ a zvláště na náš národ malý. O těch věcech se musí u nás hodně přemýšlet. Tu nejde jen o nějaký překlad literární, tu běží o celý soubor otázek hospodářských.

Co je platná politická nezávislost, když národ je závislý hospodářsky. Některé státy balkánské jsou nezávislé jen dle jména, ve skutečnosti rozhodují o nich velké státy sousední nebo jen nějaká velká banka. Dnes se podmaňuje nejen mečem, nýbrž i towarem, a towarem mnohem více. Nám nepomůže, dáme-li si na cizí tovar český nápis. To tedy znamená osamostatnit se i hospodářsky. To znamená na tu hospodářskou samostatnost pamatovat. Politická samostatnost bez hospodářské je nemožná.

Že by národ menší nemohl pracovat v kultuře samostatně, že by si nemohl dobýt samostatnosti — tomu nevěřím. Vždyť historie dává příklady, že národové menší předčili také větší. Co je velké, může být malé, to vidíme na Francii a na Anglii. To není ještě zlo, být národem malým. Malost je v tom, že člověk neprohlédne a nehledá prostředků k odstranění své malosti. Veliký národ má stejně těžké problémy jako národ malý. Co se v Anglii nauvažují o úpadku hospodářském! Je to národ největší, je usazen ve všech dílech světa, anglicky mluví

nejvíce lidí. Angličanů je 130 milionů a mluvících anglicky dvakrát, třikrát tolik. A tento národ číselně i kulturně největší cítí, že klesá hospodářsky. Předčí je Amerika a Němci. Anglie dnes, až na Španělsko, Portugalsko, Rumunsko, všude ztratila dovoz. Proto studují, proč upadají. To je pro Anglii ohromný problém, poněvadž cítí tento úpadek. To není otázka jen hospodářská; cítí se, že se musí reformovat školství, obchodní taktika. Anketa stíhá anketu, jezdí se do Ameriky studovat poměry tovární.

Ve Francii není dne, aby nevyšel spis nebo článek o té palčivé otázce, že Francouzů nepřibývá v tom poměru jako národů jiných. Národ kdysi veliký je dnes menší než Němci. Proto ne jen malý národ má své problémy a boje.

V tom boji se musí pořád myslet, a běda národu, který se stane pohodlným a pyšným. A to se stává, jak vidíme na Francii a na Rusku. Národové velcí mají stejné problémy jak my. Když jsme národ menší, máme jen jiné prostředky, jako člověk, který má chaloupku, nemůže pracovat takovými prostředky jako ten, kdo má palác; ale je otázka, nemůže-li být člověk v chaloupce šťastnější, vzdělanější, než člověk v paláci. Ovšem běda mu, bude-li se opíciť po tom, kdo má palác.

Musíme si říci, že těch a těch věcí nemůžeme mít. Já to vidím v literatuře vědecké. Můžeme my mít takovou literaturu jako Němci, Francouzi, Angličané? Co je dělat? Tu se nelze chlácholit ilusemi. Nutno nejdůležitější věci překládat a studovat cizí jazyky. To není jen v literatuře, to je i v hospodářství. Ale když se řádně pracuje a myslí, dá se ohromně mnoho udělat. Ale dá se také neudělat nic.

PROSTŘEDKY NÁRODA MALÉHO

A když tak budeme uvažovat, budeme se chtít dohodnout, jaké my máme prostředky. To jsou prostředky známé, staré; nového se tu nedá povědět nic. Ale v tom je novost, že si člověk staré věci jasně uvědomuje.

Především je našim úkolem starat se o *vychování a sebevychování*. »Jsme národ Komenského,« kolikrát jsme tuto frázi opakovali. Ale *buďme* národem Komenského. Školství musí být naši starostí, je-li pravda, co říkal Komenský, že vzděláním teprv se člověk stává člověkem. Pak se nemůžeme dost odsoudit. Co činí v Dánsku, kde pochopili, že výchova musí být národní starostí, že výchova je tvoření charakteru!? Slova o významu národní výchovy jsou stará, ale nové bude to, že si je uvědomíme a dáme se do práce, abychom měli *svou českou a národní školu*. Takové školy ještě nemáme. Naše škola není ještě proto česká, že se v ní česky vyučuje. Naše škola je část vídeňského byrokratismu. Jak může být národní a česká, když my o ní nerozhodujeme, když je v ní všechno prováděno podle stejné šablony jako někde v zemích alpských.

Národní škola naše musí být vedena národním duchem českým, musí se v ní učit o českých věcech, uvažovat o českých problémech. Ale my ponecháváme všecku starost o školství vládě, proti které budeme opozičně bojovat. Tu je ohromný úkol vši naší politiky: domoci se toho, aby škola byla opravdu naše. Musíme pořád dávat pozor, co se dělá jinde, a nejlepší z toho si vybírat. Kolár řekl, že národ aemulací, nápodobou, rozkvétá. Snad

to není pravda úplně, ale my se pořád musíme dívat, co se kolem nás děje. Víme, jak působí cestování. To jsou prostředky k rozkvětu, které se musí zdokonalovat. Nestací, když hodiny špatně jdou, postrčit ručičky a dál se nestarat; tu je nutno dát je hodináři rádně vyčistit a opravit. Jsou-li to veliké hodiny na věži nebo hodinky kapesní, to je jedno.

Malý národ bude dělat to, co řekl Palacký: *sbírat všechny své síly a sílky*. Musíme dělat, co dělají chudí lidé. To heslo zní asociace, spolčování. Podívejme se na dělníky! Jak ubohý to byl stav! Ale vynikli tím, že se spolčovali. Každý nám dnes poví, že spolčování je nejdůležitější pro toho, kdo je ohrožen. Ale spolčují se nejen ohrožení, spolčují se i mocní. Spolčuje se dnes kapitál v trustech a v kartelech. Musíme soustředit své síly. Ale to neznamena mrtvou, vše ubíjející svornost, to musí být svornost vnitřní, která rozděluje práci podle sil, která využívá každého talentu, která individualisuje. Co žádáme od samosprávy — poctivost, rádně plnění všech úkolů — tím musí začít každý u sebe. Jen když každý z nás bude individuem, které zná své povinnosti, a když se spolčíme, pak to půjde.

Práce naše musí být také *intenzivní*. V oboru hospodářském se to nejlépe vidí. Ruský mužik má mnohem víc půdy než náš sedlák, ale on hospodaří extenzivně, ledabyle. Proto náš sedlák dovede sklidit víc na kousku pole než ruský na lánu několikrát větším. Ukazuje se též, že tam, kde jsou malé statky, vytěží se z půdy více, než tam, kde jsou statky velké, užívající strojů. Člověk, který má malé pole, pracuje na něm s láskou a uživí se slušně. Čím více přibývá lidí, tím intenzivnější je jejich práce, tím více se zavádějí různé meliorace. To neplatí jen v hospo-

dárství, to je i v umění, ve vědě a v náboženství. Nestací dát heslo a pak se již o ně nestarat. Tu je nutno pracovat od duše k duši. Ani v církvi nestačí jednou za týden kázat a pak se o duši nestarat. Hlásá se potřeba misí — to je práce od duše k duši.

Jestliže jsme dosud pracovali intenzivně, zítra můžeme pracovat ještě intenzivněji. Ten národ, který neustane pracovat, tomu se nestane nic. Pro nás i politicky i hospodářsky zbývá ještě mnoho práce. Jen považme, jak v našem vědomí jsou rozděleny Čechy, Morava i Slezsko a dokonce i Slovensko. Dva miliony Čechů je v uher-ském království! Havlíček chtěl, aby se náš kulturní život osvěžoval ze Slovenska. To se zdá být romantika, ale není; nevzdáme se přece jedné třetiny svého národa. Pokud se nám může ztratit jedna duše, není to v pořádku. A tu běží o dva miliony duší, které jsou nám cizí. Naše cítění národnostní není ještě *dovršeno*. Musíme ještě více *sloučit jednotlivé kmeny a síly* než doposud. Ale musíme se také starat, abychom měli *spojence*, a tu běží hlavně o *spojenectví práce kulturní*. Cizina o nás neví, neboť nemáme pro ni dosud informace. Cizina se o nás doví jen z toho, co se o nás píše ve Vídni. Jaký je to národ, když se sám o sebe nestará? Když se díváme na Maďary, vidíme, jak se starají, aby svět o nich věděl. A Maďarů není přece víc než nás. Zlepšení poměrů u nás je možné, vždyť vidíme, že jsme pokročili; cítíme, že lze něco udělat.

Hlavní otázka je, *jakou taktikou* má malý národ postupovat. Taktika je metoda, způsob boje. My v malém národě se často domníváme, že musíme dělat to, co dělají druzí — dopouštět se i násilí. To není pravda, my půjdeme svou cestou — cestou práce. Jestliže tuto svou

cestu uznáme za správnou a budeme se jí držet, pak Mommsen se svým násilnictvím nic nerozhoduje. Humanitní program neučí být pasivní, ale učí bránit se prací. Je otázka, jakým způsobem se bránit. Není jiného způsobu než odkrytost, žádné chytráctví. My sami sobě musíme stát v pravdě, kterou celý svět může vidět, a my musíme ten svět přesvědčit, že co chceme, je v jeho prospěchu. Česká otázka je otázka celého světa, nejen nás. Když ji dovedeme tak postavit, uvidíme, zdali bude Mommsen proti nám. Proti němu se již vyslovil Förster, ředitel ústavu astronomického v Berlíně. Němci užívali násilí, ale to neznamená, abychom ho užívali také my. Máme se bránit, ale před celým světem, na tribuně světové. Proč Maďaři učinili svou věc otázkou světa? Nejen že udělali revoluci, ale šířili mínění, že jsou pro svobodu. Proč český národ toho nedovede, aby o něm svět věděl? To je naše vina. Pak i na takové Mommseny nalezneme vhodnou odpověď.

POUČENÍ Z HISTORIE

Dalším úkolem našim je vyhledat z *historie* našeho vývoje *směr*, kterým se máme brát. Musíme vědět, jak jsme se bránili, musíme hodně přemýšlet o své historii a o svém vývoji. Tu zejména je nutno uvědomit si program z doby obrození, ujasnit si, jakou jsme se brali cestou, kam směřovaly naše nejlepší hlavy. To nás povede. Uvědomíme si, že máme jít tou cestou, kterou oni začali.

První z našich obrodičů byl Dobrovský. Tento člověk, který psal německy, který myslel, že český národ je mrtev, byl buditelem, protože miloval národ; byl první panslavista, rusofil. I když o národu pochybuje, cítí, že může hrát roli, kritizuje a odvrhuje pověry historické i jazykové. Tou svou kritikou — té mu Jungmann a Hanka nemohli odpustit — nás probudil. On, bývalý jesuita, byl svobodný zednář, obdivovatel Českých bratrů. On hlásal v době josefinské osvícenství a humanitu pro národ, který byl protireformací zničen. Tu dával světlo.

Za ním jde řada jiných. Po Dobrovském Jungmann — a i ten Hanka — celý jejich směr byl humanism osvícenský přímo jednostranný. Ale v Čechách byla tma a proto jednostrannost.

Tím směrem šel i Kollár. Z Herdra vzal ideu humanitní a národnostní. Kollár si představoval, že němečtí a románští národové již dohospodařili kulturně a že nastává již nové období slovanské. Proto doporučoval znalost jazyků slovanských, aby se vypracovala nová slovanská kultura. Při tom měl myšlenky poněkud jednostran-

né, ale, že ukázal na slovanský svět, to bylo dobře. To bylo dobře, že jsme věděli o bohatém strýci. Idea slovanská, vlastenectví, ale nejen slovanství jazykové, nýbrž i vytvoření slovanské vzdělanosti, kterou by se dospělo ku pravé lidskosti, tím se vyčerpává program Kollárův. Ale horování o slovanství a vlastenectví bylo poněkud neurčité; bylo třeba ty věci povědět určitěji. Můžeme to všecko — slovanství i to vlastenectví — přijmout, ale musíme si je přesněji uvědomit, jako sochař nejprve otěsává kámen a pak teprv propracovává jednotlivé rysy. Obrodiči ten kámen otěsali, přišli jiní, kteří tesali dál.

Revoluci literární zahájil Mácha. Máchův význam je v tom, že přináší nový svět proti Kollárovi. Kollár podává slovanství. Mácha byl sice vychován v té době, ale není u něho ani slova o slovanství, ne polemika s Kollárem, ale ani slova. Podává v *Máji* nový problém, jsa poněkud pod vlivem Goetha a Byrona. Vystupuje tu nešťastná žena, otec, který nezná syna, a svádí mu nevěstu, syn zoufající nad věčností. To je romantika, řekne se, ale myslíte, že to Mácha necítil? To je problém rodiny české. Jaký to poměr, kde otec synu zahubí nevěstu? Je to nový problém mravní, ale i problém filosofický. Vždyť Vilém v *Máji* se táže, co bude po smrti, to ho drtí. To je rozhodný rozdíl proti Kollárovi. Proto byl rebelant v literatuře. I forma je jiná proti Kollárovi.

Tuto revoluci Mácha zahájil v literatuře; sociálně a politicky ji provedl Havlíček proti Kollárovi a proti vlastenčení, aby se přestalo zneužívat jména národa k účelům sobeckým. Zejména ve slovanské ideji nastal obrat. Havlíček, který byl delší dobu v Rusku, napsal: »Já nejsem Slovan, já jsem Čech.« Každý pochopí, co chtěl. Chtěl intensivnější práci. Jací to byli Slované, z nichž nikdo

neznal Rusko ani ruský národ. On podal neúprosný obraz ruského absolutismu; předtím se hledělo na Rusko fantasticky. Národnost česká tím dostává jiný význam. Ne, že bychom nebyli Slované, ale Havlíček chtěl, abychom byli napřed pořádní Čechové a pak teprv Slované, aby každý začal napřed pracovat sám u sebe. Prokázal nám ohromnou službu, že se nebál postavit proti Kollárovi a proti celé své době.

Byl tu Palacký a ten pracoval dál. Jím české uvědomění dostává bohatší smysl. Palacký nám řekl, co je smysl našich dějin. Dovolávali jsme se své minulosti, ale nevěděli jsme, co je. Palacký probádal naše archivy, napsal nám dějiny a ukázal, co byla naše minulost, co byla její velikost a jaké byly její vůdčí myšlenky. Velikost naší minulosti záleží v reformaci, v bratrství bylo dosaženo vrcholu našeho náboženského vývoje.

Teď je určité, co je minulost — ne slovanství, nýbrž češství. Co Havlíček dokazoval svou prací novinářskou, to dokázal Palacký svou historií. On, který měl humanitní program, který hlásal čisté člověctví, on si ujasnil, co je česká historie. Když otázka náboženská hrála u nás po čtyři sta let takovou roli, řekl: »Je to vrchol dějin.« Může v tom být všelicos pochybeno, ale vidíme, že se pořád určitěji vypracovává program.

Dobrovský má osvícenský josefinský humanism, jakýsi neurčitý panslavism. Kollár a Šafařík podávají již historii Slovanstva, slovanskou myšlenku a vlastenectví založené na humanismu. Vlastenec musí být Slovan. To byl první krok probouzejícího se národa, že viděl: Já nejsem sám. Přišel Mácha, Havlíček a Palacký. Ti udělali z programu slovanského program český. Ne Slovan, ale Čech.

Přišel Augustin Smetana pracující filosoficky, na Slovensku Štúr povznášející lid. Když po roku 1848 nastala reakce, nastala revoluce v literatuře. Reakce se zdařila, poněvadž revoluce se nepodařila. Revoluce přinesla jen něco ohromně dobrého — osvobození sedláka, ale fantasmie o ústavě prchly. To znamená, že sedlák, který byl uhněten v XV. století, byl konečně osvobozen. Od té doby nastává vlastně nová doba. To přinesla revoluce celého světa. Kdyby byla revoluce bývala jen u nás, byla by to Vídeň zhatila, Rusy pozvala, ale sedláka si netroufali nechat v porobě.

Od roku 1848 se začíná demokratičtější nazírání, a to je pomalický proces, a dosud není ukončen. Zároveň se začíná v literatuře revoluce. Je škoda, že si nevšímáme horlivěji literatury buditelské. Kdo vidí v literatuře naší, pozoruje, kam se obrací po roce 1848. Vystupuje Němcová, Hálek, Neruda.

Čtete Němcovou, její menší povídky! Pokračuje tam, kde přestal Mácha. Českého člověka uvádí do literatury. Český člověk je v ní česká služka, český živnostník jak v Praze, tak ve Vídni. Nemluví o národě všeobecně, ale hledá a předvádí jeho důležité členy, ukazuje jejich život, jejich stav mravní. To se v aristokratické náladě nelíbilo.

Neruda navazuje na Havlíčka. Ve svých feuilletonech chápe i malé nějaké jednotlivé otázky české, i když se to týká hnojiště podřipského sedláka. Popisuje to hnojiště a vytýká. Podřipští páni zle zakročili, když psal, že mají kočár na hnojišti. Hodně kritisoval — i vtípem, aby to tak nebolelo — to byla jeho intenzivní práce. To bylo i v době reakce.

Vídeň myslila, že všichni národové jsou upoutáni, ale duše se upoutat nedá. Toho censor nedovede. Musili by

umělce, spisovatele udělat censory. Každá censura je o mnoho myšlenek za spisovateli své doby. To je význam literatury, že dovede pracovat a rozsévat nové myšlenky i v nejhorsích dobách. Že nastává nová doba, ukázal rok 1859. Jako Rusové po válce krymské viděli nemožnost absolutismu, tak i u nás od roku 1860 nastává nový ústavní život.

Vidíme, jak povstávají určitější problémy, jak přicházíme od jednostrannosti k určitějšímu řešení těchto problémů. Bylo jednostranné, když se češství vykládalo jen jazykově. Ale přicházejí noví lidé a ukazují, že i jiné věci mají důležitost. Nestačí jen program osvícenský. Pro samé hledání světla zapomínali jsme na charakter. Člověk není jen bytost rozumová, musí mít i charakter. Tenkrát stačilo, když lidé byli vzdělání. Ale vzdělání je jen prostředek, vzdělání vědeckého se může využítkovat k dobrému i ke zlému. Záleží na tom, aby se vzdělání neslo správnou cestou a sloužilo správným ideálům. Ale vedle vzdělání je důležitá i práce hospodářská. I k té je potřeba vzdělání, ale nejen literárního. Vzdělání jen rozumové je málo, musí tu být soulad našich sil všech.

KAM SPĚJEME?

Vidíme s tohoto obzoru, kam spějeme. Program humanitní se vypracovává určitěji v *program hospodářský, sociální, v programové řešení otázky dítěte, ženy, školy*. A teď je nutno všechny jednotlivé problémy propracovat. Máme tu chybu, že myslíme příliš abstraktně, řekl bych — německy. Musíme si zvykat velké problémy vidět v malém. Je problém národní školy, ale to není jen problém pro vedoucí lidi v národě, to je problém můj, jsem-li národním učitelem. Já musím přemýšlet, jak mám učit, abych se dětem, které učím, nejvíce přiblížil, aby z mého učení měly největší užitek. Tak musíme každý problém řešit určitě pro daný případ. Čemu se z historie učí, musíme revidovat. Historie podává pěkné i špatné. Historie sama nevede, ta jen vypravuje o chybách jako o velkých skutcích. To, co si z historie máme vybrat, to musíme vystihnout sami a pak jít dál po té stezce, kterou nám minulost ukazuje. To znamená stáloú kritiku naší minulosti. Nesmíme příliš upírat zrak na minulost; to je chyba přílišného lpění na historii, že se víc díváme dozadu než dopředu. Všecko to, co bylo, je poučení pro to, co bude. Historie je pořád víc umění předvídat, co se má dělat. Veliká historie není zabezpečením velké budoucnosti. Teprve tenkrát nám prospěje, když v ní chceme pokračovat, osvojit si z ní velké myšlenky.

Musí být teď jasno, čeho národ potřebuje k svému živobytí. Je to jen chléb tělesný, anebo i chléb jiný? Nebudeme předně příliš spoléhat na to — jak se dnes často mluví — že již rasa je zabezpečením národa, jako by to

bylo zárukou, že národ patřící k čisté rase je vyvolený. Nepochybuji, že jsou charakterové osobní i národní. Ale národ se mění zejména tím, že se kříží. Není takového národa, který by byl jen své krve. Ani židovský národ není nesmíšený, rasově čistý, zejména ve Španělsku, v Polsku a v Rusku. Národa nedělá jen krev a nezaručuje ho jen jazyk. Vedle toho je tu státní zřízení, hospodaření, vzdělávání, literatura, mravnost, náboženství. V těchto jednotlivých věcech je nutno vytvořit si ideální požadavky a spět za tím, abychom je uskutečnili.

Je nutno mít program. Program neznamená opsat několik myšlenek Palackého, nýbrž pochopit smysl historie a teď si říci: Chceme spět za tímto cílem. Co to konec konců znamená? Nic než poznat, co je pravda a nepravda, poznat, co je zlé a co je dobré. Jiného úkolu nikdy nebude pro žádný národ.

Nestačí však jen poznávat. Poznat pravdu, to znamená pravdu vyznat. Máme povinnost poznanou pravdu vyznat a v ní stát. To je potřebné, ne jen jako všeobecné pravidlo, ale v každém jednotlivém i nejnepatrnějším případě, který se nám jako jednotlivcům v životě vyskytne. To jest studovat literaturu, historii, poznávat světový vývoj a náš úkol ve světě a stát v tom, co jsme poznali. To chtěl Hus od svých současníků. Mít zmužilost hájit svého poznání, mít zmužilost hájit svého přesvědčení. Jestliže se to stane, netřeba žádného strachu, žádné pochybnosti. Pokud člověk může pochopit, tu je zabezpečen, ostatek musí ponechat Prozřetelnosti, abych tak řekl, Pánu Bohu.

Ale nutno pochopit, že každý národ má svůj úkol, že i my máme svůj úkol — jsme na správné cestě, ale musíme dobře dospíchat.

Rejstřík osob

Bezruč, Petr (* 1867) 7, 9	Komenský, Jan Amos (1592—1670) 16, 26
Byron, George Gordon (1788 až 1824) 31	Mácha, Karel Hynek (1810—1836) 9, 31, 32
Dobrovský, Josef (1753 až 1829) 20, 30, 32	Mommsen, Theodor (1817—1904) 22, 29
Dostojevskij, Fedor Michajlovič (1821—1881) 20	Napoleon I., Bonaparte (1769—1821) 23
Förster, Wilhelm (1832 až 1921) 29	Němcová, Božena (1820—1862) 33
Frič, Josef Václav (1829 až 1890) 17	Netruda, Jan (1834—1891) 7, 9, 18, 33
Goethe, Johann Wolfgang (1749—1832) 31	Palacký, František (1798—1876) 11, 12
Hálek, Vítězslav (1835—1874) 33	Rousseau, Jean Jacques (1712—1778) 11, 12
Hanka, Václav (1791—1861) 30	Smetana, Augustin (1814—1851) 33
Havlíček, Karel Borovský (1821—1856) 9, 13, 15, 19, 20, 28, 30—33	Šafařík, Pavel Josef (1795—1861) 20, 32
Herder, Johann Gottfried (1744—1803) 10, 30	Štúr, Ludevít (1815—1856) 33
Holeček, Josef (1853—1929) 15	Tolstoj, Lev Nikolajevič (1828—1910) 15, 20
Hus, Jan (asi 1369—1415) 36	Turgeněv, Ivan Sergějevič (1818—1883) 13
Jungmann, Josef (1773—1847) 30	Wieland, Christoph Martin (1733—1813) 13
Kollár, Jan (1793—1852) 7, 9, 10, 13, 19, 21, 26, 30 až 32	Zola, Émile (1840—1902) 17

Vysvětlení cizích slov

- absolutism* nezávislá, nikomu neodpovědná, neomezená vláda (samovláda) jedince, skupiny
- abstraktní* odtahitý, pomyslný, pojmový, nenázorný, vzdálený skutečnosti, neživotný
- aemulace* (emulace) řevnivost, závodění
- aktualisování* dělat něco časovým; ožívování; přibližování dnešku něco staršího; užívat ustálených výrazových prostředků novým způsobem
- anketa* porada znalců, hromadné projevy o něčem (v časopisech a jinde)
- aplikace* přizpůsobení, užití, přenesení na příklad metody jedné vědy v jiném vědním oboru, vědních poznatků v praktickém životě
- archiv* uspořádaná sbírka listin, písemných památek
- aristokracie* »vláda nejlepších«, vláda šlechty; šlechta; *aristokratism* šlechtické smýšlení; *aristokratický* šlechtický, urozený, vybraný, jemný (způsob, chování); vzdálený lidu, nelidový, protilidový
- asociace* sdružení, sdružování
- astronomický* hvězdářský
- autarkie* soběstačnost
- autonomní* samosprávný, svézákonný
- autor* spisovatel, původce, tvůrce něčeho; *autorita* vážnost, moc, budící úctu
- bibliofil* knihomil, milovník knih
- byrokratism* lpění na úředních předpisech
- sensor* úředník, který posuzuje tiskové výtvary po stránce politické a mravní, se zřetelem na společenské a státní zájmy; *censura* (úřední) posuzování tiskových výtvarů po stránce politické a mravní, se zřetelem na společenské a státní zájmy
- centralisace* soustředění (moci a správy); *centralisovat* soustředit
- civilisování* *národové* národové vzdělání, na vyšším stupni státního blahobytu a společenské organizace
- cyklus* kruh; v přeneseném smyslu: řada několika děl, přednášek, pojmících se v celek

degenerace zvrhlost, úpadek, pokles (v ohledu rodovém, tělesném, mravním)
demokrat stoupenec lidovlády

edice vydání, knižní sbírka
energie síla, schopnost určitého výkonu; ráznost, rozhodnost, důraznost
exlibristé milovníci knih, kteří značkou, nálepkou (*ex libris*) označují knihu jako svůj majetek
extenzivní směřující k rozšíření, jdoucí do šíře

fakt skutek, skutečnost
fantasie obrazivost; *fantasticky* bujnou obrazností vytvořený, smyšleně, podivně
feuilleton (fejton) zvláštní odstavec v novinách; bývá věnován rozmanitým otázkám nebo zajímavému vyprávění
filosofie úsilí (vědecké) o jednotný názor na svět a na život
forma vnější podoba, tvar; *formulovat* slovně, přesně vyjadřovat
fráze věta, úsloví, rčení; ustálený slovní obrat; jen slova
fysický přírodní, tělesný, hmotný

germánský německý, po případě anglosaský a severský

harmonicky souladně, vyrovnaně; *harmonický* mající jednotlivé části v správném poměru k celku
historie dějiny
humanism duchovní směr ve vědě a ve výchově XIII. století, usilující o obrodu člověka podle ideálů starověku řeckého a římského
humanita lidství, vztah člověka k člověku ve smyslu lásky k bližnímu

charakter povaha

idea představa, myšlenka (vůdčí); pojmová podstata, pojetí; nápad
ideál požadavek, cíl, představa něčeho dokonalého, vzor
iluze klamná představa, přelud, klam, mámení
individuum jednotlivec, jedinec; *individualita* osobnost; *indivi-*

dualisovat třídit, odlišovat, rozeznávat, zařizovat podle jednotlivostí

informace uvědomení, poučení, zpráva
instinkt přírodní pud; *instinktivně* pudově, bezděčně, neuvědoměle

intenzivní napjatý, usilovný, jdoucí do hloubky

jesuita člen Tovaryšstva Ježíšova, duchovního řádu, založeného Ignácem z Loyoly (1491—1556); v přeneseném smyslu: kdo se řídí pravidlem, že účel světí prostředek

kartel sdružení podnikatelů k úpravě výroby, odbytu a ke stanovení cen

King's College Královská kolej, název části londýnské university
klasický dokonalý, vyrovnaný, ustálený, vzorný

kolonie zámořská osada, správní území, sídliště, také obydlená čtvrť (dělnická, vagonová kolonie), skupina domů, tvořících celek; *kolonisace* zakládání kolonií; osazování, zalidňování

kommunikace spojení, styk; doprava

koncepce pojetí, chápání

konstelace sběh okolností; také postavení hvězd, podle něhož se usuzovalo (prorokovalo) o průběhu lidského osudu

kosmopolitism světoobčanství, duchovní směr, který má za vlast celý svět

krise rozhodnutí; vážné, rozhodné údobí, chvíle obratu, porucha, nesnáze, obtížný a povážlivý stav

kritika odborné zkoumání, posuzování, hodnocení

kultura soubor lidských činností duchovních i hmotných, souborně směřujících k zdokonalení lidského života; výsledky těchto činností: vzdělanost, osvěta, pokrok

kurs oběh, směr; hodnota peněz a cenných papírů; zaokrouhlená řada přednášek

literatura písemnictví, slovesnost

masa (lidu) množství, dav

meliiorace zlepšení; zvláště o půdě

memorandum pamětní spis, zpracování nějaké otázky v hlavních rysech

metoda plánový, promyšlený postup v myšlení, v jednání, v práci
misie poslání, činnost křesťanských církví k povzbuzení víry
motiv pohnutka, důvod

naturalism směr v umění, který vznikl ve Francii v druhé polovině XIX. století; úkol umění vidí v co možná nejvýstižnějším a nejvěrnějším znázornění přírody a skutečnosti
negace popření, zápor

oposice protiklad, odpor, odporující strana
orgán ústroj živé bytosti pro určitý úkon; nástroj; úřad, úředník, zástupce; časopis; *organisovat* účelně uspořádávat

panslavista všeslovan, usiluje o sjednocení národů slovanských a o upevnění jejich národní a státní samostatnosti

parodie zesměšňující napodobení

pasivní trpný, nečinný

perspektiva způsob zobrazení, z něhož je patrna prostornost těles, učeněnost do hloubky; vyhlídka, naděje

pietní zbožný

polemika spor o názory, potírání cizího názoru

politika soustavná správa věcí veřejných, po případě některého úseku (vnitřní správa, zahraniční styky, hospodářství, vojsko, doprava a tak dále)

positivní kladný, opřený o skutečnost

praxe vykonávání něčeho, provádění, užitečná, záměrná činnost; zužitkování, upotřebení poznatků v práci, v jednání; cvik, zkušenost z jednání; *praktik* člověk zkušený, který se vyzná v nějaké práci

problém záhada, otázka, kterou je třeba řešit

proces děj, postup, vývoj, řízení

program napřed stanovený pořad, promyšlený postup jednání, práce

proklamací prohlásit, vyhlásit

protestantism náboženské učení, vzniklé na počátku XV. století. Má za základ učení bibli, zamítá papeže a jeho neomylnost, vyznává náboženskou svobodu jednotlivcovu i svobodu myšlení a bádání

protireformace souhrnné označení snah, směřujících jednak k očistě a k upevnění zřízení katolické církve (v době od roku 1555), jednak k potlačení protestantismu a hnutí z něho vyplývajících všemi prostředky, násilím duchovním i politickým

rasa skupina jednotlivců (u zvířat, rostlin i u lidí), u nichž se některé podružné znaky dědičně udržují

reakce dění, které pozorujeme v přírodě jako odpověď na podnět (na příklad ústrojí těla na podráždění); politicky: odpor proti určité nové činnosti nebo názoru; proti pokroku; zpátečnictví

realism ve středověku: filosofický směr, který uznával jsoucnost pojmů; dnes: obyčejně názor, který klade důraz na skutečnost

vnějšího světa, nezávislou na vědomí; Masarykův realism: kulturní a později politické hnutí, které kladlo důraz na věcnost, vědeckost a soudnost proti zálibě v minulosti, v romantismu

a v uctívání vznětlivé obraznosti; v umění: směr, zvláště v písemnictví, který vznikl ve Francii v druhé polovině XIX. století a který se snaží podávat pokud možno věrně vnější svět

realka střední škola technického rázu, s důrazem na vzdělání matematické a přírodovědecké

reálné gymnasium typ střední školy, pěstující jak předměty jazykové, tak přírodovědecké

rebelant buřič, odbojník, povstalec

redigovat řídit, obstarávat literární vedení nakladatelství, časopisu

reformovat upravovat, napravovat, opravovat

republika stát, kde je zdrojem moci lid; hlava státu je volena lidem

relativní poměrný

respektovat dbát, míti ohled, šetřit, zachovávat

revidovat přezkoumávat, přehlížet

revoluce pronikavý, náhlý (násilný) převrat; *revoluční* převratný

revue (revy) časopis většího rozsahu a rázu odborného

románské národy: Francouzi, Italové, Rhaetorománi, Španělé, Katalánci, Portugalci, Provençalové (Provansalové) a Rumuni

romantický v nynějším smyslu neskutečný, fantastický, nepravděpodobný

romantika myšlenkový směr zdůrazňující obrazotvornost, cit a

vášeň proti kázni rozumu a osvícenství; v nynějším smyslu dobrodružnost, nepravděpodobnost, počínání nedosti dobře uvážené, nepřihlízející dostatečně ke skutečnosti
rusofil příznivec, přítel Ruska

salon přijímací pokoj pro hosty; vybraná společnost
sociální společenský; v užším smyslu: týkající se mravně hospodářského, třídního postavení ve společnosti
stenograf těsnopisec; *stenografický* těsnopisný
stylisace slohová úprava

šovinism přepjaté vlastenectví; *šovinistický* přepjatě vlastenecký

tařt zdvořilé, pozorné společenské chování
tařtika postup podle plánu, přizpůsobený okolnostem a cíli
talent vloha, nadání
tendence směr, úmysl, záměr
text znění napsaného (knihy, přednášky, písně)
thema látka, předmět, námět slovesného díla, úlohy, přednášky
theokracie bohovláda, vláda boží
theorie vědecký poznatek nebo jejich soustava, spočívající na určitých předpokladech a tvořící s nimi celek
The Problem of Small Nations in the European Crisis Problém malých národů v evropské krizi
titul název, hodnost
tribuna řečníště; vyhrazené místo
tropicky záměnou; v zeměpise trópy horké pásmo rovníkové
trust průmyslnické sdružení

universita nejstarší druh vysoké školy; *universitní extense* vysokéškolské přednášky s lidovými posláním

verse druh znění, výkladu, zprávy, podání

Poznámky vydavatelovy

Skupina kroměřížských bibliofilů objevila v kroměřížském měsíčníku Tyrš z roku 1905 přednášku T. G. Masaryka, kterou měl 15. a 16. dubna toho roku v kurse universitních extensí v Kroměříži o problému malého národa.¹

V onom kurse, uspořádaném vzdělávacím odborem Tělocvičné jednoty Sokol, kulturním odborem Komenského a odborem Spolku českých profesorů, přednášeli tenkrát také profesori František Drtina a Josef Gruber. Přednášky Masarykovy stenograficky zachytil tehdejší profesor české reálky v Kroměříži Jiří Malovaný. Podtitulek otisku v Tyrši mluví sice o *výtahu* z přednášky, ale sám stenograf, nyní ředitel reálného gymnasia ve výslužbě, prohlašuje, že jeho zápis byl úplný a že text v Tyrši se shoduje se zápisem a s přednáškou, jak byla proslovena.

Se svolením autorovým vydali kroměřížští bibliofilové a jejich přátelé svůj zásluhný objev v soukromé neprodejné edici pro IX. sjezd moravských knihomilů a exhibistů ve Valašském Meziříčí dne 16. května 1937, oslavující pietním tiskem zároveň 87. narozeniny presidenta Osvoboditele.²

Přednáška dobře zachycuje problémy Masarykovy, k nimž se častěji vracel od začátku let devadesátých, a zasluhuje otisku veřejného, každému přístupného.

¹ Tyrš. Revue Sokolská. (Vycházela 20. každého měsíce, vydavatelem byl dr Jan Štros v Kroměříži.) V ročníku IV. bylo v čísle 4. (ze dne 20. dubna 1905) na straně 39 až 40 zahájeno otiskování přednášky s titulem: Prof. T. G. Masaryk: Problém malého národa. Výtah z přednášky, konané v Kroměříži dne 15. a 16. dubna 1905. Pokračování přednášky vyšla pak v číslech 5. až 10. na stranách: 52—55; 65—67; 79—80; 87—89; 100 až 102; 114—115.

² Problém malého národa. Přednáška prof. T. G. Masaryka v Kroměříži dne 15. a 16. dubna 1905. Kroměříž 1937. 56 stran. V úpravě Karla Svolinského tiskem Karla Kryla v Novém Jičíně.

Problém malého národa je jádrem Masarykovy české otázky, a ovšem i »České otázky«; vzpomeňme jen na předmluvu k ní!

Masarykova dvoj přednáška v Kroměříži je užší a velmi stručnou versí anglického Masarykova cyklu přednášek, proslovených v Americe roku 1902 v letním kursu čtení na universitě v Chicagu v širší perspektivě thematu Filosofie dějin malého národa.³

Masarykův program osvobození našeho národa spolu s ostatními národy malými v střední Evropě, podaný v jádře v zahajovací přednášce na King's College v říjnu 1915, v některých memorandech a soustavně v Nové Evropě, je jen aktualizováním staré koncepce ve válce národů, v níž mohla být dávná koncepce uskutečněna.⁴

Po válce zase stále se ozývá ten motiv u Masaryka: Jsme národ malý — musíme si být vědomi, co to znamená v nové evropské konstelaci, co to znamená pro poměr česko-slovenský, co to znamená v ostatních vnitřních otázkách naší republiky a co to znamená v politice zahraniční.

Tak Masarykův národní program let devadesátých, let revolučních za války světové a let republiky je v podivuhodné jednotě zapojen do osnovy téhož rozpoznání: Jsme národ malý, ale právě proto máme úkoly velké.

I národ malý může být uvědomělý, kulturní, svéprávný, samostatný duchovně i politicky. O národu malém platí zvláště Palackého poznatek historický a zároveň zavazující heslo: »Kdykoliv

³ The Philosophy of the History of a Small Nation. Obsah amerického cyklu viz v Poznámkách vydavatelových k České otázce a Naší nynější krizi, 4. vydání 1936, na straně 468. — Česky byl zachycen cyklus v česko-americkém listě Slavie v Racine ve státě Wisconsin, kde jej našel Jaromír Doležal. Text vyjde po zjištění některých podrobností zatím v řadě menších prací T. G. Masaryka.

⁴ Londýnská přednáška The Problem of Small Nations in the European Crisis, vyšla v knížce anglicky za války. Český překlad: Problém malých národů v evropské krizi (spolu s aplikací Edvarda Beneše na poměry poválečné: Problém malých národů po světové válce) vyšel v Občanské knihovně Státního nakladatelství (jako 73.—74. svazek) v Praze 1926.

jsme vítězili, dalo se to po každé více převahou ducha nežli mocí fysickou.« Právě malý národ musí usilovat stát se orgánem humanity, autonomním prvem tvořícím členství »světové centralisace«. Poznání osvědčených tendencí v minulosti musí se stát vyznáním, jímž je vedeno úsilí o stálou nápravu věcí národních.

Jsme národ početně malý. Na tom faktu nemění nic ani svoboda politická. I jako národ politicky svobodný jsme pořád národem malým v poměru k národům jiným.

Velikost i svoboda jsou ostatně stejně pojmy relativní. Vzájemná závislost všech států a národů, velkých i malých, neustále roste. Mezinárodní vázanost hospodářská a technická, kulturní i politická se zvětšuje přes snahy o autarkii. Světová centralisace pokračuje přes občasně zvraty.

Musíme se jako národ malý zapojit do této humanitní tendence světové. Otázku českou musíme stále sami řešit jako otázku světovou. Musíme se spojovat s jinými národy malými, většími a velkými, musíme dbát o růst autority mezinárodní, nadnárodní a nadstátní, rozvíjet její zárodek, daný po válce v Společnosti národů.

Ale především jako členové národa malého nesmíme nikdy zapomínat, že každý z nás musí být z křemene, aby byl celý národ z kvádru.

Revidoval jsem text zachycený v Tyrši už pro kroměřížský tisk bibliofilský po vnější stránce: Upravil jsem jej jednotně stylisticky podle zvyklostí autorových; na několika místech je text zpřesněn. V tomto vydání byl pak souvislý text dvou přednášek rozdělen v dvakrát čtyři kapitoly opatřené titulky a ke knize připojen ukazatel osob.

V Praze 1. června 1937.

Vasil K. Škrach

Poznámka k čtvrtému vydání

Nové vydání knížky je nezměněným otiskem vydání redigovaného Vasilem K. Škrachem. Připojili jsme jen vysvětlení cizích slov.

Přednášky Filosofie dějin malého národa, které konal T. G. Masaryk v roce 1902 na universitě v Chicagu, budou vydány společně s ostatními americkými přednáškami Masarykovými v samostatném svazku souborného vydání Spisů T. G. Masaryka. A londýnská přednáška Problém malých národů v evropské krizi bude zařazena do souboru Masarykových projevů z let 1914 až 1918, které rovněž budou vydány v samostatných svazcích souborného vydání Spisů T. G. Masaryka.

V Praze v listopadu 1946.

Josef Navrátil

Obsah

1. Obsah pojmu národa	7
2. Vývoj pojmu národnosti	9
3. Národnost a humanita	12
4. Národnost a svědomí	15
5. Velký a malý národ	22
6. Prostředky národa malého	26
7. Poučení z historie	30
8. Kam spějeme	35
<i>Rejstřík osob . . . . .</i>	<i>37</i>
<i>Vysvětlení cizích slov . . . . .</i>	<i>39</i>
<i>Poznámky vydavatelovy . . . . .</i>	<i>45</i>
<i>Poznámka k čtvrtému vydání . . . . .</i>	<i>48</i>

T. G. MASARYK

PROBLÉM MALÉHO NÁRODA

Čtvrté (třetí knižní) vydání

*Časopisecké vydání vyšlo roku 1905, první a druhé knižní
vydání 1937*

Obálka a vazba Františka Tichého

ŽIVÁ VĚDA

Knihovna spisů naučných, pamětí a životopisů

Svazek 22

Rada Svět člověka

Řídí dr Josef Navrátil

Kniha 7

Vytiskla Grafia v Praze

pro

Č I N

tiskové a nakladatelské družstvo

československých legionářů

v Praze

1947

Cena brožovaného výtisku 18 Kčs, vázaného 48 Kčs

SEMINÁRI
Hlutaþrátt

FRUNGA
UNIVERSITY OF ICELAND

REV15

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 0 0 9 7 8